

TU'U MA'AE MO'ONI



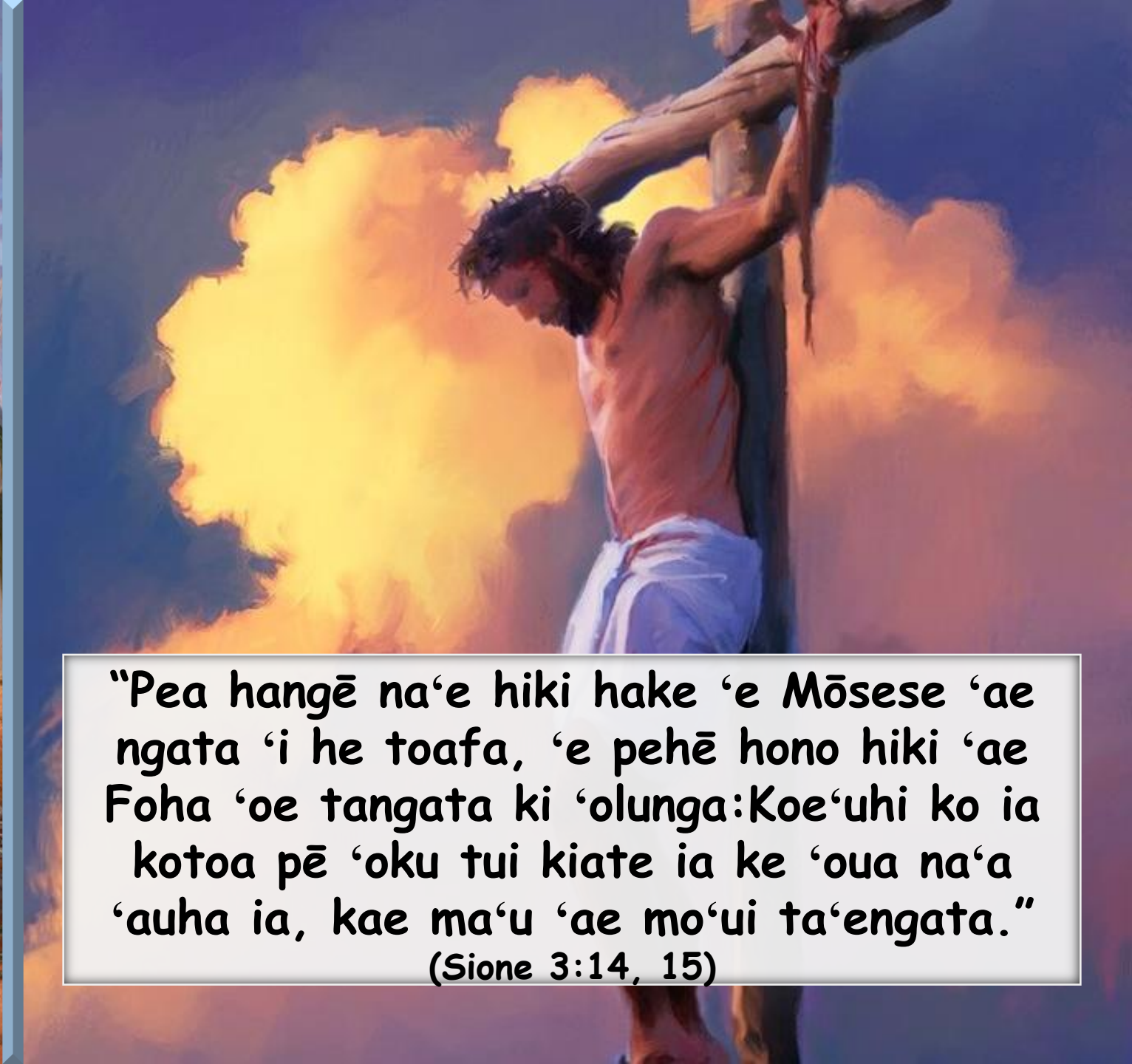
Lesoni 4 ki he 'aho 27 'o 'Epeleli 2024





“Pea hangē na‘e hiki hake ‘e Mōsese ‘ae ngata ‘i he toafa, ‘e pehē hono hiki ‘ae Foha ‘oe tangata ki ‘olunga:Koe‘uhi ko ia kotoa pē ‘oku tui kiate ia ke ‘oua na‘a ‘auha ia, kae ma‘u ‘ae mo‘ui ta‘engata.”

(Sione 3:14, 15)



‘Oku talaki ‘e Taniela mo Fakahaa ha taimi ‘e faka‘aonga‘i ai ‘e Setane ‘a e malohi fakalotu fakapolitikale ke fakatanga‘i mo faka‘auha ‘a kinautolu na‘e tu‘u ma‘u ‘i he mo‘oni.

Na‘e hanga ‘e he mālohi ko ‘eni ‘o "kapusi hifo ‘a e mo‘oní" (Taniela 8:12). ‘I he taimi ko iá "'E humu ha ni‘ihi ‘o e kau potó, koe‘uhi ke fakama‘a, fakama‘a mo ngaohi kinautolu ke ta‘e-ha-mele kae ‘oua ke a‘u ki he taimi ‘o e ngata‘angá, he ‘e kei hoko mai ia ‘i he taimi kuo kotofá.'" (Taniela 11:35)

Lolotonga e vaha‘ataimi ko ‘eni – ko e kuonga fakapo‘uli – na‘e fehu‘ia ‘a e mo‘oni. Ka na‘e ‘i ai ha kakai na‘a nau ha‘u ‘o taukapo‘i ‘a e mo‘oni, pea na‘a nau loto fiemalie ke foaki ‘enau mo‘ui koe‘uhi ko ia.



Ko e mo‘oni ‘i he fehu‘i:

- Taimi ‘o e fakatangá.**
- Anganofu ‘i he tulifua.**

Ko hono malu‘i ‘o e mo‘oní:

- Vahevahe ‘a e Tohi Tapú: Ko e toafa**
- Ko e fetu‘u ‘o e liliu: Sione Wycliffe.**
- Fakamālohia ‘e he tuí: John Huss mo e ni‘ihi kehé.**

**KO E MO'ONI
'I HE FEHU'I**

TAIMI 'O E FAKATANGA

"Te ne folofola 'o fakafepaki'i 'a e Fungani Mā'olungá pea ngaohikovi'i hono kakai mā'oni'oni' mo feinga ke liliu 'a e ngaahi taimi kuo fokotu'ú mo e ngaahi laó. 'E tukuange 'a e kakai mā'oni'oni' ki hono nimá 'i ha vaha'a taimi, mo e kongá'i taimi" (Taniela 7:25)

'Oku fanongonongo 'a e vaha'ataimi 'o e fakatangá 'i ha founga kehekehe 'e tolu

"taimi, taimi mo e kongá 'o e taimi" (Taniela. 7:25; 12:7; Fakaha. 12:14)

'Aho 1,260 (Fakaha. 11:3; 12:6)

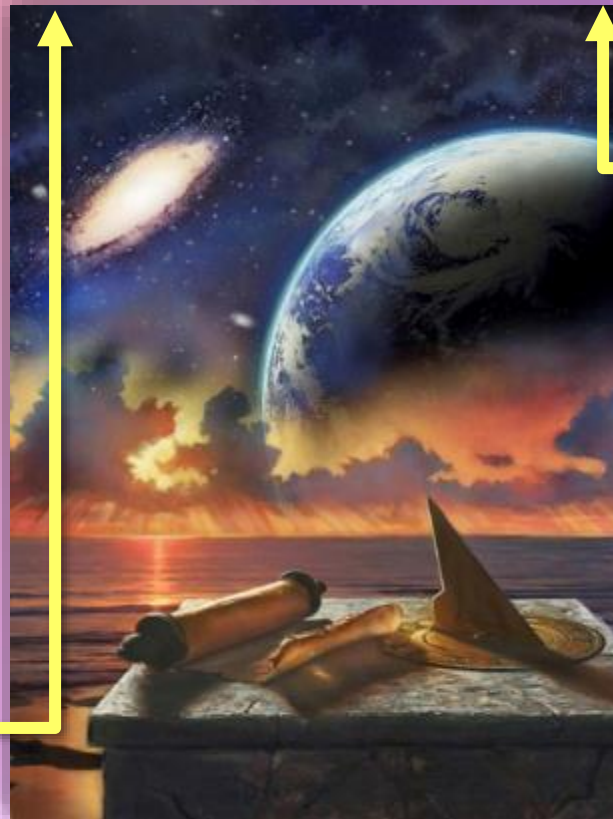
Mahina 42 (Fakaha 11:2; 13:5)

Ko e fo'i lea ko e "taimi" 'oku fekau'aki ia mo e "ta'u," ka ko e fo'i lea ko e "taimi" 'oku faka'aonga'i 'e Taniela 'oku 'uhinga mo'oni ia ko e "tu'o ua".

$$\text{Ta'u 1} + \text{Ta'u 2} + \text{Ta'u } \frac{1}{2} = \text{Ta'u } 3 \frac{1}{2}$$

$$\text{Mahina 12} + \text{Mahina 24} + \text{Mahina 6} = \text{Mahina 42}$$

$$\text{Mahina 42} \times \text{'Aho 30} = \text{'Aho 1.260}$$



'I he kuonga mu'á mo e 'ahó ni fakatou'osi, ko e lōloa angamaheni 'o e māhiná ko e 'aho 'e 30:

$$\text{Mahina 42} \times \text{Green Circle} + \text{'Aho 30} = \text{'Aho 1.260}$$

'Oku fakahaa'i 'e he ngaahi lea kotoa pe ha vaha'ataimi 'e taha: 'aho 'e 1,260.

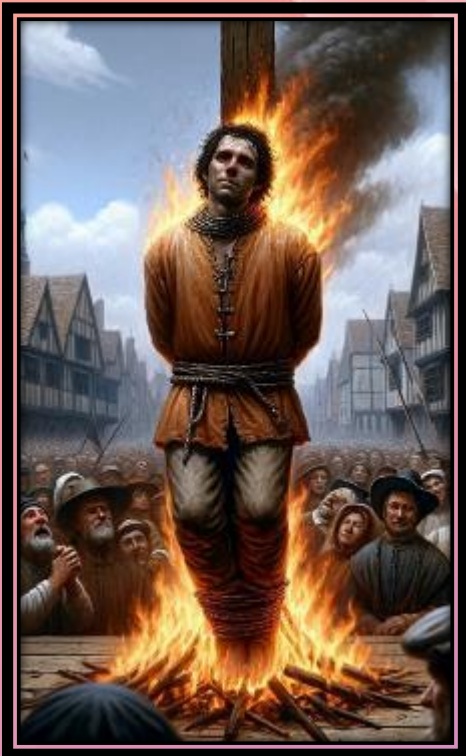
'I he tefito'i mo'oni 'o e "'aho ki he ta'u" (Isikeli 4:6; Nomipa 14:34), 'oku mafola 'a e vaha'ataimi ko 'eni 'o e fakatanga 'i he ta'u 'e 1,260 'o e hisitolia.

TAIMI 'O E FAKATANGA

"Te ne folofola 'o fakafepaki'i 'a e Fungani Mā'olungá pea ngaohikovi'i hono kakai mā'oni'oni mo feinga ke liliu 'a e ngaahi taimi kuo fokotu'ú mo e ngaahi laó. 'E tukuange 'a e kakai mā'oni'oni ki hono nimá 'i ha vaha'a taimi, mo e konga'i taimi" (Taniela 7:25)

Ko e hā 'a e vaha'a taimi fakahisitōlia 'oku fanongonongo 'e Taniela mo e Fakahaá 'i he ta'u 'e 1,260?

'I he taimi na'e tu'u hake ai ha ngaahi pule'anga fakapolitikale 'e hongofulu mei Loma ('a e fa'ahinga na'a nau kapu 'a e pule'anga), 'e ha mai ha pule'anga 'e taha 'o liua ha pule'anga 'e tolu 'o e ngaahi pule'anga 'e hongofulu (Taniela 7:23-25).



Hangē ko ia na'e kikite'í, na'e teuteu'i 'e he 'Otuá ha feitu'u ke tokoni'i ai 'a e siasi faivelengá: 'a e feitu'u maomaonganoá, 'a ia ko e ngaahi feitu'u 'oku 'ikai ke nofo'i (Fakahā 12:6, 14).

'I he taimi 'o e ngaahi faingata'á mo e fakatangá, na'e tu'u ma'u 'a e kau tui faivelengá 'i hono taukapo'i 'o e mo'oni, 'o ma'u ha hūfanga'anga 'i he 'ofa mo e tokanga 'a e 'Otuá (Saame 46:1-3).

Me'apango, he na'e pau ke totongi 'e ha tokolahi 'enau mateaki 'aki honau toto.

Na'e ma'u 'e he Siasi Loma ha malohi fakapolitikale 'i he taimi na'e ikuna'i ai 'a e fa'ahinga 'e tolu na'a nau tali 'a e Arianism: Heruli, Vandals mo Ostrogoths

Ta'u 538



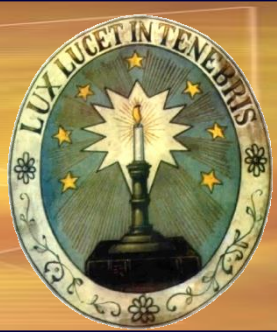
'Oku 'ave popula 'e he Berthier lahi 'o Falanisee, 'i he malumalu 'o e ngaahi tu'utu'uni 'a e Kau Tu'i ko Poupi, 'o faka'osi 'a e supremacy 'o e Siasi Loma

Ta'u 1798



IKUNA'I 'E HE MAAMA 'A E PO'ULI

"Si'i ngaahi kaungāme'a, neongo na'á ku fu'u vēkeveke ke tohi atu 'o kau ki he fakamo'ui 'oku mau vahevahé, ka na'á ku ongo'i kuo pau ke u tohi mo tapou atu ke mou fakakikihi'i 'a e tui na'e fakafalala ki he kakai mā'oni'oni 'o e 'Otuá" (Sute 1:3)



'I he'ene ma'u pē 'a e mālohi fakapolitikalé, na'e kamata ke ngāue'aki 'e he Siasi Lomá 'a hono mālohí ke fiema'u ke talangofua 'a e tokotaha kotoa ki he'ene ngaahi akonaki fakalotú, 'a ia ko e tokolahi ai na'e fakakehe'i.

Na'e tanaki atu ki he me'a ni 'a e fakautuutu 'o e faihala 'i he kau taki fakalotu. Ke ta'ofi 'a e fu'u kakaí mei he angatu'u ki hono mafaí, na'á ne to'o meiate kinautolu 'a e me'a mahu'inga tahá: Ko e Folofola 'a e 'Otuá.

Ka na'e 'ikai ke ne lava 'o faka'auha faka'aufuli ia. Na'e tu'u hake 'a e kau faitōnungá, 'a ia na'e tataki 'e he ngaahi akonaki fakatohitapú pea muimui 'i he fale'i 'a Siutasí, na'a nau tau mālohi ke malu'i 'enau tuí (Sute 1:3).

'I hono fakaivia 'e he mālohi 'o e Folofolá, na'a nau fakamafola ta'emanavahē ai 'a 'ene ngaahi akonakí. 'I hono fakamālohia kinautolu 'e he ngaahi tala'ofa hangē ko e Fakahā 2:10, na'a nau faivelenga 'o a'u ki he maté, 'i he'enau 'ilo te nau ma'u 'a e kalauni 'o e mo'uí.



KO HONO
MALU'I 'O E
MO'ONÍ

LOTOTO'A KE TU'U

""Na'e tali ange 'e Pita mo e kau 'apostolo kehé: 'Kuo pau ke mau talangofua ki he 'Otuá 'i he kakai kotoa pē' " (Ngāue 5:29)

Na'e fokotu'u 'e Pita Uoloto (1140-1218), ko ha tangata pisinisi Falanise tu'umalie na'a ne renounced 'ene koloa ke malanga 'aki 'a Kalaisi, 'a e "masiva 'o Lioni", 'a ia na'e 'iloa ko e "Waldenses." Na'e tali 'e Tu'itapu 'Alekisānita III 'a 'ene fuakava 'o e masivá.

Hili ha taimi nounou mei ai, na'e fokotu'u 'e Falanisisi 'o 'Asisi (1181-1226), 'a ia na'a ne fai foki ha fuakava 'o e masiva, 'a ia na'e fakangofua 'e Tu'iTapu ta'ehalaia III, 'a e ngaue Franciscan.

'I he taimi ko iá, na'e fakahalaia'i ai 'e Tu'itapu Lusiasi III 'a e kau muimui 'o Pita Uoloto 'i he tu'unga ko e kau lotu. Kae kehe, na'e hoko 'a e kau Franciscans ko ha pou 'o e Siasi Lomá lolotonga ia na'e fakatanga'i 'a e kau Uolotenisesí ke nau ofi ki he 'auhá. Ko e ha hono 'uhinga?

'I he'ene anganofu. Ko e 'uluakí na'a nau faitōnunga ki he Tu'itapú, lolotonga ia na'e faitōnunga 'a e ngaahi me'á ni ki he ngaahi akonaki 'a e Tohi Tapú.



LOTOTO'A KE TU'U

Ko e hā na'á ne fakatātā'aki ' a e kau waldeness?



Ko kinautolu na'e fuofua ma'u ' a e Tohi Tapú 'i he'enau lea pē ' anautolú (' o a'u mai ki he taimi ko iá, na'e ala ma'u pē ia 'i he lea faka - Latiná, faka - Kalisí pe faka - Hepeluú).



Koe'uhi ko ha tohi tapu ia, na'a nau hiki ia ' i he ngaahi ' ana, ' o toitoi mei he kau papists na'a nau faka'ai'ai kinautolú.



Na'a nau to'oto'o ma'u pē ha ngaahi kongá 'o e Tohi Tapú, 'a ia na'a nau vahevahe mo e ni'ihi kehé 'i ha ngaahi momeniti faingamālie, 'o 'oange kiate kinautolu ha 'amanaki lelei mo ha fakalotolahi 'i he 'Eikí.



Na'a nau fakatolonga ' a e ngaahi mo'oni fakatohitapu na'a nau ' ilo'i ' i he laui senituli. Na'e 'iloa kinautolu 'i he'enau anganofó mo e mateakí.



Na'e ului 'a e ngaahi kolo kotoa 'i he fakatonga 'o Falanisee pea 'i he fakatokelau 'o 'Itali, Pitimoni.



Ko e lahi taha 'o e ngaahi kolo ko 'eni na'e razed ki he kekeke 'e he Papacy, pea massacred honau kakai.

KO E MAAMA 'O E LILIU: SIONE WICLEF

"Ko e hala 'o e ma'oni'oni 'oku tatau ia mo e la'a 'o e pongipongi, 'oku ulu 'o ulu lahi ange kae 'oua ke kakato 'a e maama 'o e 'aho" (Lea Fakatata 4:18)

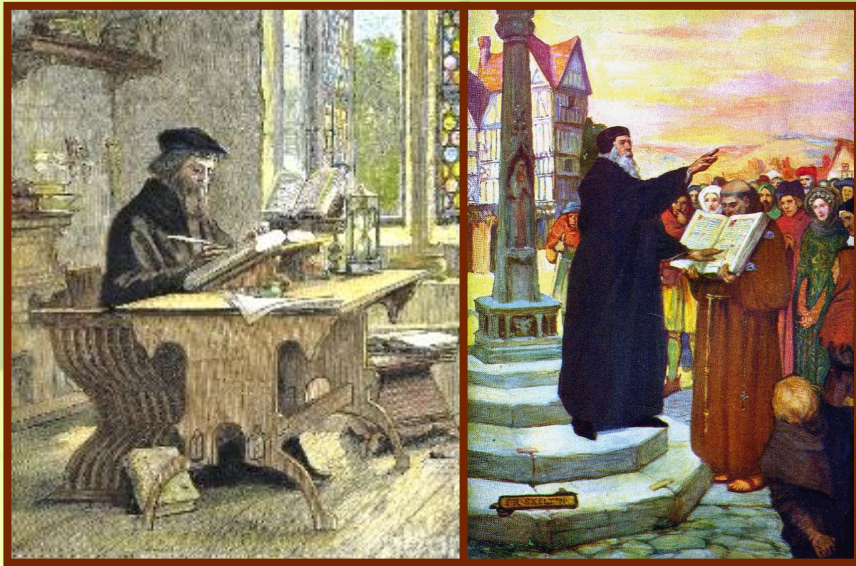
Na'e fakatapai 'e Sione Wycliffe (1324-1384) 'a e konga lahi 'o 'ene mo'uí ki hono liliu 'o e Tohi Tapú ki he lea faka-Pilitāniá. Ko e hā na'á ne ue'i ia ke ne fai ení? 'UHINGA 'e ua: Kuo liliu ia 'e Kalaisi 'o fakafou 'i he Folofola; pea na'á ne fie vahevahe 'a e 'ofa 'a Kalaisi mo e ni'ihiki kehé.

Ko ia, 'okú ne ako loto - mo'oni 'a e Tohi Tapú, pea fakaava hono lotó ki he tākiekina 'a e Laumālie Mā'oni'oní, 'okú ne liliu (Hep. 4:12).

Ko e mo'oni, na'e fepaki 'eni mo e Siasí. Mālō mo 'ene fetu'utaki mo e kau 'ōfisa mā'olunga 'i 'Ingilaní, na'e faka'ehi'ehi ai 'a Sione mei he maté 'i he nima 'o e Siasí.

'I he 1428 na'e tutu ai 'a e tokotaha fokotu'u lotu fo'ou, pea na'e lī hono efue'efue ki he vaiatafé. Na'e hoko hono efue'efue kuo fakamovetevete'í ko ha faka'ilonga 'o hono tukufakaholó.

Ko e ki'i maama si'isi'i 'o e mo'oni na'e tutu 'e John Wycliffe na'e a'u ia ki Bohemia, 'a ia na'e 'ave ai 'e Sione Hus 'a hono tukufakaholó. 'I he founá ni, na'e fononga ai 'a e mo'oni 'o a'u ki he kamata'anga 'o e liliú. Na'e kamata ke fakama'ama'a 'a e 'ahó.



FAKAMALOHIA 'E HE TUI: SIONE HUSS MO E NI'IHI KEHE

Ko ia 'okú ne ma'u 'a e 'Aló 'okú ne ma'u 'a e mo 'ilonga ia 'oku 'ikai ma'u 'a e 'Alo 'o e 'Otuá 'oku 'ikai te ne ma'u 'a e mo'uí" (1Sione5:12)

Hili 'a e tu'u hake 'a John Wycliffe, na'e malanga hake 'a e kau fokotu'u lotu kehé:

Ko e hā na'á ne 'oange kia kinautolu 'a e loto - to'a ke fakahoko 'enau ngaahi liliú pea fehangahangai mo e ngaahi palopalemá mo e maté?



John Huss
(1370-1415)



Jerome
(1360-1416)



Tyndale
(1494-1536)



Hugh Latimer
(1490-1555)



Na'a nau tui ki he ngaahi tala'ofa 'a Kalaisí
Na'e fe'unga pē 'a e mālohi 'o Kalaisí ke nau ikuna'i ai 'a e ngaahi

- Na'a nau ma'u 'a e fiefia 'i he kau 'i he
- Na'e hoko 'ene faivetengá kó ha fakamo'oni
- Na'a nau sio fakalaka atu 'i he lolotonga, ki
- he kaha'u nāunau'ia
- Na'a nau 'ilo ko e maté ko ha fili kuo ikuna'i
- Na'a nau pikitai ki he ngaahi tala'ofa 'a e
- Elofola 'a e 'Otuá

Na'e tuku popula 'a Sione Hus pea iku 'o tutu 'i he 'akau. Na'a ne tohi mei he fale fakapopula 'o pehe: "hono 'ikai 'alo'ofa 'a e 'Otuá kiate au, pea mo e admirably kuo ne poupou'i au." Hangē pē ko hono poupou'i 'e he ngaahi tala'ofa 'a e 'Otuá 'a hono kakaí 'i he kuohilí, 'oku nau poupou'i kitautolu he 'ahó ni.

“Ko kinautolu kotoa pē ‘i he ‘aho kovi ko iá te nau tauhi ta‘emanavahē ki he ‘Otuá ‘o fakatatau mo e ue‘i ‘a e konisēnisí, te nau fie ma‘u ‘a e loto-to‘á, tu‘uma‘ú, mo ha ‘ilo ki he ‘Otuá mo ‘Ene folofolá; he ko kinautolu ‘oku tauhi mo‘oni ki he ‘Otuá ‘e fakatanga‘i kinautolu, ‘e ta‘ofi ‘enau ngaahi taumu‘á, faka‘uhinga‘i hala ‘enau ngaahi ngāue lelei tahá, pea kapusi ki tu‘a honau hingoá ko e kovi. ‘E ngāue ‘a Sētane ‘aki hono mālohi kākā kotoa ke tākiekina ‘a e lotó mo faka‘ai‘ai ‘a e mahinó. [...] Ko e mālohi mo haohaoa ange ‘a e tui ‘a e kakai ‘o e ‘Otuá, pea mo e mālohi ange ‘enau fakapapau ke talangofua kiate Iá, ko e lahi ange ia e feinga ‘a Sētane ke fakafepaki‘i kinautolu ‘i he ‘ita ‘a kinautolu ‘oku nau kei tala ‘oku nau mā‘oni‘oní, ‘o molomoloki e fono ‘a e ‘Otuá. ‘E fie ma‘u ki ai ‘a e falala mālohi tahá, ‘a e taumu‘a to‘a tahá, ke piki ma‘u ki he tui na‘e ‘oange ki he kāingalotú”